
**KİRMÂN'DA SALTANAT SÜREN KADIN BİR HÜKÜMDAR:
SAVETÜDDİN PADIŞÂH HATUN***

**A Woman Horizons to Saltanate in The Kirman:
Savvetüddîn Padishah Hatun**

*Cihan GENÇTÜRK***

Özet

Savvetüddîn Padişâh Hatun; Hicri 619-706 yılları arasında Kirmân'da hüküm süren Kutlukhanlılar (Kirmân Karahıtayları)'ın altıncı ve aynı zamanda ikinci kadın hükümdarıdır. Akıllı, güzel yüzlü, iyi bir edip ve hattat olan Padişâh Hatun, bu üstün istidatları yüzünden Moğol hanları tarafından alınıp götürülmemesi için erkek kardeşleri arasında büyütülmüş ve yüksek tabakadan uzak tutulmasına gayret edilmiştir. Ancak bu gayret sonuç vermemiş ve Padişâh Hatun ilk olarak Abaka Han (1265-1282) ile onun ölümünden sonrada Keyhatu (1282-1284) ile evlenmiştir. Padişâh Hatun bu evlilikler neticesinde üvey kardeşi Siyurgatmış ile giriştiği iktidar mücadelesini kazanmış ve Kirmân tahtını elde etmişti.

Anahtar Kelimeler: Padişâh Hatun, Kutlukhanlılar, Kirmân, Moğol
Abstract

Savvetüddîn Padishah Hatun is the 6th and the 2nd women ruler of Kutlughans (Kirman of Karahitays), who ruled Kirman region between 619-706. She was a smart, beautiful, saint and calligrapher ruler. Therefore, she was raised among his brothers to keep away from the high strata so that she could not be taken away by the Mongolian rulers thanks to these superior talents. However, these efforts could not be sufficient and she was firstly married with Abaka Han (1265-1282) following his death she was married with Keyhatu (1282-1284). As a result of these marriages, she gained more power for throne struggle with her half-sibling Siyurgatmış and she obtained Kirman throne.

Keywords: Padishah Hatun, Kutlughans, Kirman, Mongol

* Bu çalışma, II. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde (12-14 Ekim 2016 Ağrı) sunulan "Kirmân'da Saltanat Süren Kadın Bir Hükümdar: Savvetüddîn Padişâh Hatun" isimli basılmamış bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

** Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi, hangenturk2008@hotmail.com

Giriş

Ortaçağ'da muhtelif coğrafyalarda hüküm sürmüş pek çok devlet ve hanedanlıkta; kadınlar devlet yönetiminde önemli roller üstlenmişlerdi. Padişâh Hatun'da bunlardan sadece bir tanesi idi. Güzelliği, nezaketi ve yüksek istidatları onu hem kendi devrinde, hem de kendinden sonra gelenler arasında ebedi kılmıştı.

Padişâh Hatun bu üstün yetenekleri ve güzelliğinin sonucu olarak; hanedanlar arasında yürütülen siyasi evlilikler doğrultusunda ilk önce Abaka Han ile onun ölümünden sonra da onun oğlu Keyhatu ile evlendirilmiştir. Ancak bu evlenme, yani bir kadının üvey oğlu ile evlendirilmesi (levirate) İslam kaidelerine aykırı olduğu halde Cengiz Han Yasası'na tamamiyle uygundu. Esasen hanedanın kurucu Barâk Hâcib'in İslamiyet'i kabul etmesiyle birlikte Müslüman bir hanedan olan Kutlughanlılar'ın gözde bir prensesi olan Padişâh Hatun'un, Müslüman olmayan Abaka Han ile evlenmesi de İslam kaidelerine aykırı düşmekle beraber devlet menfaatleri, İslam kaidelerinin üstünde tutulmuştu. İlhanlı hanlarıyla yapılan bu siyasi evlilikler neticesinde Padişâh Hatun'un annesi Terken Hatun üvey oğlu Haccâc ile giriştiği taht mücadelesinden galip gelerek Kirman tahtını elde etmişti. Yine aynı şekilde Padişâh Hatun'da İlhanlı hanlarından aldığı destek sayesinde üvey kardeşi Siyurgatmış'ı hükümdarlıktan azlettirerek onun yerine Kirmân tahtına oturmuştur.

1. Padişâh Hatun'un Soyu

Kutbeddîn Muhammed'in (Kutlughanlılar'ın ikinci hükümdarı) kızı olan Padişâh Hatun, babasının sınır savaşlarında bulunduğu 645 (1247) yılında Terken Hatun'dan (Kutlughanlılar'ın dördüncü hükümdarı) doğmuştur. Akıllı, ağır başlı, güzel yüzlü bir kız olan Padişâh Hatun, Moğol hanları tarafından alınıp götürülmesin diye "Hasan Şâh" adı altında¹, erkek kardeşlerinin arasında büyütülmüş ve yüksek tabakadan uzak tutulmasına gayret edilmişti². Onun kız çocuğu olduğunu bilen birkaç kişi ise, bu sırrı

¹ Padişâh Hatun, yazmış olduğu bazı şiirlerde de bu ismi mahlas olarak kullanmıştır. Bkz. *Târih-i ŞâhiKarâhitâyân-i Kirmân* (Anonim), Neşr. Bâstânî-i Pârîzî, Tahran 1379 hş., s. 77-78, dipnot 2; Abbâs İkbâl Âştîyânî, *Târih-i Moğol*, Tahran 1387 hş., s. 418.

² Mîrhond, *Ravzatu's-safâ fî Sîreti'l-enbiyâve'l-Mülûkve'l-Hûlefâ*, Neşr. Abbâs Zeryâb, Tahran 1358 hş., s. 729; Ahmed Ali Han Vezîrî, *Târih-i Kirmân*, C. I, Neşr. Bâstânî-i Pârîzî (Muhammed İbrahim), Tahran 1364 hş., s. 459; krş. Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler ve Kadın Hüküm*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2011, s. 130.

Padişâh Hatun'un selameti için başkalarına anlatmamışlardı. Bununla beraber, Padişâh Hatun büyüyüp genç bir kız olunca eşsiz bir güzelliğe sahip olmuş ve onun bu güzelliğine dair hikayeler Moğol hanlarından Hülagu'nun oğlu Abaka Han'a kadar ulaşmıştı. Bu methiyelerden etkilenen Abaka Han; Terken Hatun'dan kızını istemek için Emîr Karâhây'ı Kirmân'a yolladı. Padişâh Hatun'un üvey ağabeyi olan Haccâc Sultan'ın direnmesine rağmen, Terken Hatun, Abaka'nın bu teklifini kabul edip kızına zengin bir çeyiz hazırladı³. Böylece Padişâh Hatun 11 yıl⁴ Abaka Han'ın annesi Yisunçin Hatun'un sarayında kaldı. Yisunçin 669 Cemâziyelâhir (1271 Ocak-Şubat)'inde ölünce Padişâh Hatun kayınvalidesinin makamını elde etti. Padişâh Hatun'un yıllar boyunca Abaka Han ile evli kalması, Kirmân için çok faydalı oldu. Nitekim Moğollar bu bölgelerde onun sayesinde adalet ve insaf yolundan ayrılmadılar⁵.

Abaka Han'ın 1282'de aniden ölmesi üzerine, Hülagu'nun yedinci oğlu Teküder, İlhan olarak seçildi. Teküder; İslam dünyasındaki Moğol otoritesini daha sağlam hale getirmek ve Mısır Memlûkleriyle olan münasebetlerin düzelmesi için Müslüman olup "Ahmed" adını aldı⁶. Fakat Ahmed Teküder ile yeğeni Argun arasındaki taht çekişmeleri sonucunda, Teküder'in öldürülmesiyle onun saltanatı çok kısa sürmüş ve yerine Argun 1284'de İlhanlı hanı olarak tanındı⁷.

2. Padişâh Hatun İle Siyurğatmış Arasındaki Mücadele

Padişâh Hatun'un üvey kardeşi olan Siyurğatmış, Terken Hatun'la giriştiği taht mücadelesini kazanmıřsa⁸ da Argun'un İlhanlı hanı olmasıyla

³ Nâsireddîn Münşî Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ li'l-Hazreti'l-'ulyâ, der Târih-i Karâhutâiyân-i Kirmân*, Neşr. Abbâs İkbâl Âştiyânî, Tahran 1328 hş., s. 47-48; Abd el-Muhammed Âyetî, *Tahrîr-i Târih-i Vassâf*, Tahran 1383 hş., s. 166; Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler* s. 130.

⁴ Nâsireddîn Münşî Kirmânî, bu sürenin 15 yıl olduğunu zikretmektedir. Bkz. Nâsireddîn Münşî Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 71.

⁵ Reşîdüddîn Fazlullah, *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, (Çev. İsmail Aka-Mehmet Ersan-Ahmad Hesamipour Khelejanı) TTK Basımevi, Ankara 2013, s. 110; Nâsireddîn Münşî Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 71; *Târih-i Şâhi Karâhutâiyân-i Kirmân*, s. 76; Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler*, s. 130.

⁶ Bertold Spuler *İran Moğolları*, (Çev. Cemal Köprülü), TTK Basımevi, Ankara 2011, s. 89; Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler*, s. 130.

⁷ Reşîdüddîn Fazlullah, *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, s. 148-151; Gregory Abû'l Farac (Bar Hebraeus), *Abû'l Farac Tarihi*, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), C. II, TTK Basımevi, Ankara 1999, s. 164-165.

⁸ Siyurğatmış'a hükümdarlık yetkisi verilmediği halde, üvey annesi Kutlug Terken'in saltanat işlerine karışmaya hatta onun adının yanı sıra, kendi adını da hutbede

birlikte Terken Hatun'un çocukları, Kirmân hâkimiyeti için bekledikleri fırsatı yakalamışlardı. Nitekim Argun tahta geçtikten kısa bir süre sonra, Siyurgatmış'a elçi yollayarak onu Ordugâh (hükümdarın bulunduğu müstahkem yer)'a çağırmişti. Siyurgatmış, Ordugâh'a çağırıldığı vakit durumunun burada tehlikeli olacağını biliyordu. Ancak hem yeni seçilmiş Han'la karşı karşıya gelmemek hem de onun desteğini sağlamak için Ordugâh'a gitti. Siyurgatmış Ordugâh'a geldiği zaman; Bibi Terken, Padişâh Hatun, Nâsireddîn Yülükşâh, Gıyâseddîn Süyükşâh ve Hoca Zahîreddîn Mustevfî gibi kendisine düşmanlık besleyen iktidarlı kimselerin orada bulunmalarından dolayı umduğu desteği bulamadığı gibi Ahmed'in taraftarı olduğu için Argun Han tarafından şiddetli bir muhakemeye tabi tutuldu. Ancak Ulus emîri Bûkâ Çenksang kadılarına karşı kullandığı hile ve tedbirleri ile Sultan Celâleddîn Siyurgatmış'ın hayatını kurtardı ve Kirmân ülkesini Siyurgatmış ile Padişâh Hatun'un ortaklaşa idare etmeleri kararını aldırdı (690/1291). Padişâh ve Bibi Hatun bu karardan memnun olmadıklarından, durumu Argun Han'a yazdıkları bir mektupla bildirdiler. Bûkâ Çenksang ise Padişâh Hatun'un bu hareketine kızdığı için onu Ordugâh'dan ve Kirmân'dan uzak tutmak için çareler aradı ve sonunda Padişâh Hatun'un Abaka'nın oğlu Şehzade Keyhatu ile evlendirilip Rum (Anadolu'ya)'a gönderilmesini İlhanlı hanına ısrarla tavsiye etti ve bu tavsiyesinden istediği sonucu elde etmede başarılı oldu⁹.

Daha öncede anlattığımız gibi bu evlenme, yani bir kadının üvey oğlu ile evlendirilmesi (levirate) İslâm kaidelerine aykırı olduğu halde Moğol örf ve âdetine yada Cengiz Han Yasası'na tamamıyla uygundu. Esasen Müslüman Kutlughanlılar'ın gözde bir prensesi olan Padişâh Hatun'un, Müslüman olmayan Abaka Han ile evlenmesi de dine aykırı düşmekle beraber devlet

okutmaya ve itaatsizlik etmeye başlamıştı. Bir yandan da Kirmân'ın ileri gelenlerinden olan Muizeddîn Melik Şâh ile Melik Tağmâs, Melik Tukân, Şâh Melik, Emîr Tulâk ve diğer şahısları, Terken Hatun'un tabiiyetinden çıkarmak suretiyle ona karşı isyan etmişti. Bu isyanının sonucunda da Kirmân tahtını elde etmişti. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Cihan Gençtürk, "Kutlughanlılar'da Kadın Bir Nâibe: Kutlug Terken Hatun", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt. 5, Sayı: Ek Sayı, Aralık 2016, s. 106.

⁹ Nâsireddîn Münşî Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 56; *Târîh-i Şâhi Karâhutâyân-i Kirmân*, s. 75; Mîrhond, *Ravzatu's-safa*, s. 730; Abbâs İkbâl, *Târîh-i Moğol*, s. 416-417; Muhammed Kazvîni, *Yâddâştây-i Kazvîni*, C. III, Neşr. İreçÂfşâr, Tahran 1363 hş., s. 243-244.

menfaatleri, henüz pek yeni kabul edilmiş olan İslâm dininin kaidelerinin üstünde tutulmuştu¹⁰.

Öte yandan İlhanlı Devleti'nde güçlü bir nüfuza sahip olan Bûkâ Çenksâng, Celâleddîn Siyurgatmış'ın durumunu kuvvetlendirmek için, onu Hülagu'nun oğlu Mengü Timuroğul'un ve Fars Atabeyi olan Ebiş (veya Abeş) Hatun'un kızı Gerduçin ile evlendirmeyi başarmıştı¹¹. Ayrıca Siyurgatmış'ın kızı Şâh Âlem'i de Şehzade Baydu ile evlendirmişti¹². Padişâh Hatun ise o sırada Küçük Asya (Anadolu)'da vali bulunan kocası Keyhatu'nun yanına gitmişti. Fakat Siyurgatmış ile Padişâh Hatun'un çekişmeleri son bulmamıştı. Padişâh Hatun'un incu (veya inçü, inci) yani hassa arazisi olan Sîrcân, Siyurgatmış için önemli bir yerdî. Bu yüzden Emîr Togan aracılığıyla Sîrcân kendisine verildiği takdirde 50.000 dinâr olan bu bölgenin vergisine karşılık kendisi yıllık 70.000 dinâr ödeyeceğini, Padişâh Hatun'a da Sîrcân'a karşılık Rum'da bir yer verilmesini İlhan'a teklif etti. Argun'un bu teklifi kabul etmesinden dolayı, Sîrcân bölgesi Siyurgatmış'ın eline geçti¹³.

Târîh-i Güzîde ve Târîh-i Mülûk-i Şebânkâre'ye göre; Siyurgatmış, Argun Han'ın fermanıyla Sîrcân'ı alıp, tahtını muhafaza edince, vezirlik makamına Fahreddîn (veya Fahrülmülk) Mahmûd b. Şemseddîn Muhammed Şâh Zevzenî tayin etti¹⁴. Divan nazırlığına Fahreddîn Yahyâ'nın oğlu Hâce Kıvâmülmülk Şahâbeddîn'i, divan münşiliğine ise Hâce Cemâleddîn'in oğlu Hâce Tâceddîn (bu kişi Terken Hatun döneminde Yezd'den Kirmân'a

¹⁰ Bahriye Üçok, *a.g.e.*, s. 131; Fatma Mernissi, *Hanım Sultanlar (İslâm Devletlerinde Kadın Hükümdarlar)*, (Çev. M. Ali Kayabol-Filiz Nayır), Cep Kitapları Yayınları, İstanbul 1992, s. 117; Nilgün Dalkesen, "İlhanlı Hanedanlığı'nda Siyaset ve Kadın" *Ortaçağda Kadın*, Editör, Altan Çetin, Lotus Yayınları, Ankara 2011, s. 551.

¹¹ Hondmîr, *Habîbü'l-siyer fî AhbâriEfrâdi'l-beşer*, C. III, Neşr. Muhammed Debîr Siyakî, Tahran 1370 hş., s. 269-270; Mîrhond, *Ravzatu's-safa*, s. 730; Ali Han Vezîri, *Târîh-i Kirmân*, C. I, s. 455; Muhammed b. Ali b. Muhammed Şebankâreî, *Mecmau'lEnsâb*, Neşr. Mîr Hâşim Muhaddis, Tahran 1373 hş., s. 200; *Yâddâştây-i Kazvînî*, C. III, s. 244.

¹² Abbâs İkbâl, *Târîh-i Moğol*, s. 417.

¹³ NâsireddînMünşîKirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 57; Mîrhond, *Ravzatu's-safa*, s. 730; krş. Bahriye Üçok, *a.g.e.*, s. 132.

¹⁴ HamdullâhMustevfi-i Kazvînî, *Târîh-i Güzîde*, Neşr. AbdülhüseynNevâ'i, Tahran 1364 hş., Hondmîr, *Habîbü'l-siyer fî AhbâriEfrâdi'l-beşer*, C. III, Neşr. Muhammed DebîrSiyakî, Tahran 1370 hş., s. 532-533; MuîneddînNatanzî, *Müntehabü'tTevârih-i Muîni*, Neşr. Pervînİstehri, Tahran 1383 hş., s. 31; aynı müellif, *Târîh-i Mülûk-i Şebânkâre (Müntehabü'tTevârih-i Muîni "Anonim-i İskender"*, Neşr. JoanAubin, Tahran 1336 hş., s. 26.

gelmişti.)'i getirdi. Hâce Ziyâeddîn'in oğlu Hâce İzzeddîn Mesud'u da nedim yaptı¹⁵.

Kirmân'a tekrar hâkim olan Siyurgatmış buradaki gücünü muhafaza etmeye çalışmışsa da Padişâh Hatun ile Siyurgatmış arasındaki hâkimiyet mücadelesi henüz son bulmamıştı. Zira Siyurgatmış'ın veziri Fahrülmülk Muhammedşâh Zevzenî¹⁶ bu mücadeleyi körüklüyordu. Padişâh Hatun, nasihat yoluyla veziri bir takım tertiplere karışmaktan alıkoymaya çalıştı. Ancak Vezir, sert mizaçlı bir adamdı ve bu yüzden Padişâh Hatun'a şöyle bir cevap verdi: "Bugün Siyurgatmış'ın saltanat zamanıdır; elimden geleni geri komam, Allah göstermesin, eğer bir gün Kirmân tahtı sana düşerse, beni kasap satırı ile iki parçaya ayırırsın"¹⁷.

Aynı yılda yani 689 (1290)'da Padişâh Hatun, Sîrcân'ı kardeşinin elinden kurtarmak için önce Anadolu'da, sonra da Tebriz'de Argun Han ile yeniden konuştu. Argun'da, Padişâh Hatun'a izzet ve ikramlarda bulunarak onun isteklerini yerine getirdi. Bunda Vezir Sad ed-Devle'nin de etkisi olmuştu¹⁸.

690 (1291)'da Argun'un ölümü üzerine yerine Keyhatu tahta oturdu. Beklenmedik bir zamanda imparatorluk tahtına oturan Abaka'nın oğlu Keyhatu, Sultan Celâleddîn Siyurgatmış'ı Kirmân tahtından azledip, karısı Padişâh Hatun'u Kirmân tahtına hükümdar ilan etti (691/1292)¹⁹.

3. Padişâh Hatun'un Kirmân Tahtına Geçmesi

Padişâh Hatun kocasının askerlerinden ve tedbirli komutanlarından meydana gelen bir kuvvetin başında; elinde hükümdarlık fermanıyla Kirmân'a geldi. Bu durumla birlikte daha önce Siyurgatmış'ın taraftarı olan birçok emîr ondan uzaklaştı. Yalnız ve çaresiz kalan Siyurgatmış, karısı Gerduçin ve öteki karısı İlâk Hatun'dan başka, kızı Şâh Âlem'i de alıp kız

¹⁵ Nâsireddîn Münşî Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 74; krş. Ali Han Vezîri, *Târîh-i Kirmân*, C. I, s. 456, dipnot 76.

¹⁶ Padişâh Hatun, Siyurgatmış'ı öldürüp Kirmân'a tamamen hâkim olduktan sonra Vezir Fahrülmülk'ü de öldürmüştür. Bkz. Hamdullâh Mustevfî, *Târîh-i Güzîde*, s. 533; Muineddîn Netenzi, *Müntehabü'tTevârih-i Muînî*, s. *Târîh-i Mülûk-i Şebânkâre*, s. 27.

¹⁷ Hamdullâh Mustevfî, *Târîh-i Güzîde*, s. 533; Muineddîn Netenzi, *Târîh-i Mülûk-i Şebânkâre*, s. 26-27; Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler*, s. 132-133.

¹⁸ Nâsireddîn Münşî Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 62; Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler*, s. 133.

¹⁹ *Yâddâştây-i Kazvînî*, C. III, s. 245; Abbas İkbâl, *Târîh-i Moğol*, s. 417; Bertold Spuler, *İran Moğolları*, s. 99; Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler*, s. 133.

kardeşi Padişâh Hatun'u karşılamak üzere Fars sınırına kadar gitti²⁰. Padişâh Hatun 691 yılı Zilkadde (Ekim 1292) ayının ortasında Saffetüddin unvanıyla saltanat tahtına oturdu²¹.

Bir müddet memleketi yöneten Padişâh Hatun, Siyurgatmış'ın yeniden saltanata sahip olmak hevesine kapıldığını görünce onu şehrin kalesine hapsedirdi. Kadınlık merhametinden ötürü kardeşlik haklarını göz önünde tutarak ona; yargılanması sırasında savunulması için müdafiler tuttu ve işkence ettirmedi. Mengü Timur'un kızı Gerduçin, Padişâh Hatun'un güzel hasletlerinden kuvvet alarak eşini kurtarmak ümidini besledi. Bu amaca ulaşmak için de hayli uğraştı. Bir gün kalenin sakalığını yapan adamı, içinde bir ip bulunan su tulumunu Siyurgatmış'a götürmeye razı etti. Siyurgatmış bununla kaleden indi ve karısı ile birlikte kaçtılar²². Siyurgatmış'ın kaleden kaçtıktan sonra nereye gittiğiyle ilgili iki rivayet vardır. Bu rivayetlerden ilkinde göre; Siyurgatmış kaleden kaçtıktan sonra şehirde bulunan Kâdî Şeyh Sadreddin'in evine sığındı. Vaktinde Sultan Siyurgatmış'tan büyük bir izzet ve ikram görmüş olan bu zat, Padişâh Hatun'un yanına bir kişiyi gönderip kardeşinin kaleden kaçarak kendi evinde saklandığını söyledi²³. Diğer bir rivayette ise Siyurgatmış ve karısı önce Sistân'a veya Horâsân'a²⁴ Emîr Nevruz'un yanına gitmeyi en uygun çare gibi görmüşlerdi. Fakat evlatlarının ve mallarının selamette kalması için bundan vazgeçtiler. Siyurgatmış ve karısı sonunda Keyhatu'nun ordusuna doğru yol almaya karar verdiler. Onları burada Emîr Âk Bükâ kabul etti. Bu haber Padişâh Hatun'a ulaşır ulaşmaz, Padişâh Hatun kalabalık bir elçi heyetini zengin hediyelerle birlikte kocası Keyhatu'ya gönderip bendeliğini bir kere daha ifade etti²⁵. Karısının hatırını

²⁰ Nâsireddin Münşî Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 69; *Yâddâştây-i Kazvîni*, C. III, s. 235; krş. Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler*, s. 133.

²¹ Nâsireddin Münşî Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 71; Ali Han Vezîrî, *Târih-i Kirmân*, C. I, s. 459-462; Kadı Ahmed Gaffârî, *Târih-i Cihan Âra*, s. 123; *Târih-i Şâhî Karâhutâyân-i Kirmân*, s. 76; Abbâs İkbâl, *Târih-i Moğol*, s. 417.

²² Nâsireddin Münşî Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 71-72; Hondmîr, *Târih-i Habîbü'l-siyer*, C. III, s. 270; Mîrhond, *Ravzatu's-safa*, s. 230; Hamdullâh Mustevfî, *Târih-i Güzîde*, s. 534; Muineddin Netenzi, *Târih-i Mülûk-i Şebânkâre*, s. 28; Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler*, s. 134.

²³ Ali Han Vezîrî, *Târih-i Kirmân*, C. I, s. 462.

²⁴ Şebânkâreî; onların Horasan'a Gazan Han'ın yanına gitmek için meşverette bulduklarını zikretmektedir. Bkz. Şebânkâreî, *Mecmau'l Ensâb*, s. 202.

²⁵ Nâsireddin Münşî Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 72; Hâfîz-i Ebrû, *Coğrafya-yı Hâfîz-i Ebrû*, C. III, Neşr. Sadık Seccâdi, Tahran 1375 hş., s. 79-80; *Yâddâştây-i Kazvîni*, C. III, s. 247.

her şeyin üstünde tutan Keyhatu, Harezmlî Turhan ve Diliday Bahadır'ın himayesinde Siyurgatmış'ı zelilâne bir şekilde tek atlı olarak Kirmân'a yolladı²⁶. Padişâh Hatun yeğeni Nâsireddîn Yülükşâh'ın evinde onu birkaç ay hapis tuttu. Sonunda Şehzade Baydu, Keyhatu'dan Siyurgatmış'ın serbest bırakılıp kızı Şâh Âlem ile birlikte Ordugâh' gönderilmesine dair bir yarlıg hükmü aldı ve bunu kendi emîrlerinden Cergudây ve Kubilay ile yolladı. Padişâh Hatun, Siyurgatmış'ın serbest bırakılıp, gönderilmesi işini biraz geciktirdi, ama onun karısını (Îlâk Hâtun), oğlunu ve kızını hiç vakit kaybetmeden ve herhangi bir talepte bulunmadan Ordugâh'a gidebilmeleri için Bağdat'a yolladı (Şevvâl 692/Eylül 1293)²⁷.

4. Siyurgatmış'ın Öldürülmesi

Kısa bir süre sonra Padişâh Hatun kardeşine acıdı, onu affedip serbest bıraktı ve ona şefkatle muamele etti. Bu duruma sevinen Siyurgatmış, Padişâh Hatun'un şerefine çok tantanalı bir ziyafet hazırlattı. Her iki taraf samimiyet içinde kardeşlik bağlarını gönülden duydukları bu gecede bir takım menfaat düşkünlerinin damarlarındaki haset ve fitne kıvılcımları körüklenmiş oldu. Böylece Siyurgatmış'ın düşmanları ve vaktiyle ondan yüz çevirmiş olan melikler, ne yapıp edip Padişâh Hatun'a onu öldürtmeyi gaye edindiler ve Siyurgatmış'a karşı iftiraya koyuldular. Padişâh Hatun'a Siyurgatmış'ın kendisini öldürteceği yolunda kuşku uyandıran sözler söyleyip onda korku ve şiddet havası yarattılar²⁸. İktidarı elinde tutma, hüküm ve idare etme kabiliyetlerine rağmen pek zarif ve ince duygulu bir kadın olan Padişâh Hatun kendi hayatını tehdit ve endişeden kurtarmak için üvey kardeşi olan Siyurgatmış'ı bir ramazan akşamı (27 Ramazan 693²⁹/21 Ağustos 1294)³⁰ iftar vaktinde öldürülmesini emretti. Siyurgatmış'ın Padişâh Hatun tarafından elde

²⁶ Nâsireddîn Münşî Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 72; Hâfız-ı Ebrû, *Coğrafya-yı Hâfız-ı Ebrû*, C. III, s. 80; Muineddîn Netenzi, *Târih-i Mülûk-i Şebânkâre*, s.28; *Yâddâştây-i Kazvîni*, C. III, s. 247; krş. Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler*, s. 135.

²⁷ Nâsireddîn Münşî Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 72; *Yâddâştây-i Kazvîni*, C. III, s. 246.

²⁸ Nâsireddîn Münşî Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 72-73; Hâfız-ı Ebrû, *Coğrafya-yı Hâfız-ı Ebrû*, C. III, s. 80; Mîrhond, *Ravzatu's-safa*, s. 730; *Yâddâştây-i Kazvîni*, C. III, s. 246-247; krş. Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler*, s. 135.

²⁹ Muineddîn Netenzi, onun 692 yılında öldürüldüğünü zikretmektedir. Bkz. Muineddîn Netenzi, *Müntehabü't Tevârih-i Muîni*, s. 31; aynı müellif, *Târih-i Mülûk-i Şebânkâre*, s. 28.

³⁰ Nâsireddîn Münşî Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 73; Ali Han Vezîrî, *Târih-i Kirmân*, C. I, s. 462-463; krş. Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler*, s. 136.

edilen İsen adlı cariyesi³¹ onun içkisine zehir attı³² ve daha sonra da onun bıçakla kendisini öldürdüğü haberini etrafa yaydılar. Şehirde başka bir evde tutuklu bulunan karısı Gerduçin olaydan haberdar olunca matem yerine geldi ve kederinden mateme büründü. Ayân ve emîrler gibi Padişâh Hatun da ona başsağlığında bulundu ve hemen bütün hayatı Kirmân tahtını elde etmek için mücadeleyle geçen Sultan Siyurgatmış'ı aile kabristanı olan Kubbe-i Sebz'de bulunan medreseye³³ gömdüler³⁴.

Bu olaylar, Kirmânlıları çok üzdü ve haklı olarak halkın Padişâh Hatun'a karşı beslediği sevgi ve saygı, nefret duygusu ile yer değiştirdi. Kirmânlılar kendi genç kardeşini öldürmesini, onun kemaline ve merhametine yakıştıramadılar. Dedikodu ve nefretleri unutturmak için Padişâh Hatun halkın her tabakasını nimetlere boğdu ve Siyurgatmış'ın hapisteki adamlarını serbest bıraktı. Zengin hediyeler tesirini çok çabuk gösterdi ve dedikodu ateşi sönmüverdi. Bu arada Padişâh Hatun kız kardeşinin oğlu Nâsireddin Yülükşâh'ı divanda görevlendirdi. Hâce Yemîn el-Melik Zahîreddîn'i divana müstevfi yaptı. FahrülmülkŞemseddin Muhammed Şâh'ın oğlu FahrülmülkNizâmeddînMahmûd vezir oldu. Divanın ileri gelenlerinden Zahîrülülk Fahreddîn Hoca da tevfiz (tam yetki ile donatılmış vezirlik) vezir oldu³⁵. Aynı yılda, Hoca NasireddinYûsuf'u eşi Keyhatu'ya yollayıp Yezd ve Şebankâra'yı istedi ve sarayın emîrlerinden olan Muizeddîn Ali Melik ve Nasireddîn Said'i Şebankâra emîrliğine aday gösterdi. Yezd eyaletine ise

³¹ Nâsireddîn Münşî Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 73; krş. Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler*, s. 136.

³² *Ravzatu's-safa* (s. 730); *Târîh-i ŞâhiKarâhutâiyân-i Kirmân* (s.76); *Coğrafya-yı Hâfiz-ı Ebrû* (C. III, s. 81); *Mecmau'l Ensâb* (s. 201); *Târîh-i Kirmân* (C. I, s. 463) ve *Yâddâsthây-i Kazvînî* (C. III, s. 247)'de ise onun boğdurularak öldürüldüğü yazılmaktadır.

³³ *Târîh-i Güzîde* (s. 533, dipnot 2)'de Sultan Siyurgatmış'ınnaaşının kendisi tarafından yaptırılan Derb-i Nev (Yeni Kapı) medresesine gömüldüğü yazılmaktadır. Yine aynı şekilde, *Yâddâsthây-i Kazvînî*, (C. III, s. 247)'de Siyurgatmış'ınnaaşının kendisi tarafından yaptırılmış olan bir medreseye gömüldüğü yazılmaktadır. Krş. Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler*, s. 136; Ahmet Taşağıl, "Kutlukhanlılar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXVI, Ankara 2002, s. 493.

³⁴ Nâsireddîn Münşî Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 73; Ali Han Vezîrî, *Târîh-i Kirmân*, C. I, s. 463.

³⁵ Nâsireddîn Münşî Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 73-74; krş. Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler*, s. 136.

Nusret Melik'i uygun gördü³⁶. Ayrıca Vezir Fahrülmülk Nizâmeddîn'in tavsiyesiyle Nâsîreddîn Münşî (Sımtü'l-ulâ'nın müellifi)'yi de yanına çağırıp Divan-ı Resâ'il ve Divan-ı İnşa'yı ona verdi³⁷.

5. Baydu'nun İlhanlı Tahtına Cülusu ve Padişâh Hatun'un İdamı

Padişâh Hatun'un ikinci eşi Keyhatu Han hükümdarlık vasıflarından mahrum, sefih ve hatta derecesiz bir şekilde müsrif bir adamdı. Kabiliyetsizliklerini örtmek için hazineyi boşaltma bahasına cömertçe hediyeler dağıttı ve böylece başına gelebilecek tehlikeleri önlemeyi düşünmüştü. Keyhatu'nun selefleri zamanında büyük ölçüde kendini göstermiş olan para sıkıntısı bu hükümdar zamanında korkunç sonuçlar veren bir tedbirin alınmasına sebep oldu. Veziri ve maliye nâzırı Sadreddîn Zencânî, Çinlileri örnek alarak Tebriz'de ve devletin diğer birçok şehirlerinde kâğıt paralar (Çav) bastırdı (693/1294). Aynı zamanda madeni paranın da geçmesini yasak etti. Bunun sonucunda ticaret ve sanayi durdu, nüfus köylere ve kırlara dağıldı. Bundan dolayı şehirler boşaldı. Memleketin her tarafının harap olması tehlikesi baş gösterince alınan yasak karardan iki ay geçmeden vazgeçildi³⁸.

Bu yeni kâğıt para ekonomisine uygun, yeni bir düzen verilmediği için devlet maliyesine güven kalmadı. Keyhatu'nun mali işlerdeki beceriksizliğine politik kabiliyetsizliği de eklendi. Bu sebeplerden dolayı çok sayıda düşman kazandı. Taht rakiplerinden olan Baydu, şahsi kininin etkisi altında taraftarlarıyla Bağdat'tan çıkararak Tebriz'e doğru yürüdü. Keyhatu da Cemâziyelevvel 694 (Nisan 1295)'te ona karşı mücadeleye girişti. Fakat Keyhatu Han'ın emîrleri, Baydu tarafına geçtiklerinden, o evvelce bol bağışlarda bulunduğu valilerine sığına bilmek ümidiyle Küçük Asya'ya

³⁶ Nâsîreddîn Münşî Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 74-75; krş. Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler*, s. 137 aynı müellif, "Kirman'da Müslüman Kutlug Devletinde İki Kadın Hükümdar", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. IX, S. 81, Ankara 1961, s. 92.

³⁷ *Yaddâştây-i Kazvîni*, C. III, s. 247; krş. Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler*, s. 137; aynı müellif, Kirman'da Müslüman Kutlug Devletinde İki Kadın Hükümdar", s. 92.

³⁸ Reşîdüddîn Fazlullah, *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, s. 182-183; *Târih-i Vassâf*, s. 156; Bertold Spuler, *İran Moğolları*, s. 101; Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler*, s. 138; aynı müellif, Kirman'da Müslüman Kutlug Devletinde İki Kadın Hükümdar", s. 93.

kaçmayı uygun bir çare olarak gördü. Maceralı bir kaçıştan sonra yakalanıp Baydu'nun emriyle Cemâziyelevvel 694 (Mart 1295)'te idam edildi³⁹.

Baydu'nun Bağdat'ta ayaklanması haberi Padişâh Hatun'a ulaşır ulaşmaz (694/1295) o, bundan büyük bir kuşkuya kapıldı. Bu haberler Padişâh Hatun'un Yezd'te vali yapacağı Nusret Melik ile Şebankâra emîrlğine uygun gördüğü Ali Melik'in sadakatsizliklerini ortaya koymalarına sebep oldu. Onlar Baydu'nun başarılı işleri karşısında Padişâh Hatun'u devirmeyi ve böylece Baydu'nun gözüne hoş görünmeyi tasarladılar. Çünkü daha önce de söylediğimiz gibi Baydu'nun eşi, Padişâh Hatun'un katlettirdiği Sultan Siyurgatmış'ın kızı Şâh Âlem idi. Annesi Gerduçin ise kocasının öcünü almak için fırsat beklemekteydi. Baydu'nun İlhanlı hanı olması ise ona bu fırsatı vermişti⁴⁰.

Çok geçmeden Keyhatu'yu yenen Baydu'dan Padişâh Hatun'a bir yarlığ geldi. Bu yarlığ hükmünde; Padişâh Hatun'un mal ve hediyelerle birlikte kurultayda (Baydu'nun cülûs merasiminde) hazır bulunması bildiriliyordu⁴¹. Elçi Çigan'ın getirdiği bu haberi öğrenen Nusret Melik, Siyurgatmış'ın dostu olanları kendine müttefik hale getirdi ve Hanzâde Gerduçin'e şehrin kapısından dışarı çıkması haberini yolladı. Gerduçin yakınları ile birlikte Kirmân'dan dışarıya çıkarak Meşîz'de toplandılar. Böylece Gerduçin ve başta Ali Melik olmak üzere diğer sadakatsiz emîrler, buradan ayrıılıp Kirmân'a Padişâh Hatun'un üzerine yürüdüler. Padişâh Hatun kendi üzerine yüründüğünü öğrenince emîrlerini toplayıp bu konudaki düşüncelerini sordu. Kâdî Havâf, Horâsân'a Gâzân'ın yanına gitmeyi teklif etti. Başka görüşte olanlar ise bu teklifin aleyhinde bulundular ve kalede saklanmak onlara daha tehlikesiz göründü. Bu süre zarfında Gerduçin ve taraftarları şehri kuşattılar. Kuşatma birkaç gün sürdü. Bu esnada Padişâh Hatun'un destekçilerinden bir kısmı⁴² ondan ayrıılıp Gerduçin'in hizmetine girdiler. Daha fazla direnmenin faydasız olduğunu gören Padişâh Hatun şehrin

³⁹ Bertold Spuler, *İran Moğolları*, s. 101-102; Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler*, s. 138-139.

⁴⁰ Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler* s. 139.

⁴¹ Nâsireddîn Münşî Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 75; *Yâddâştây-i Kazvînî*, C. III, s. 247; *Târih-i Şâhî Karâhitâyân-i Kirmân*, s. 81; krş. Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler*, s. 139.

⁴² Bu kişiler: Emîr Tîmûr, Emîr Mübarek, Yülükşâh ve Emîr Şadi'dir. Bkz. Nâsireddîn Münşî Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 76.

anahtarlarını yengesi Gerduçin'e yolladı⁴³. Bunun üzerine askerler Kirmân şehrine girip Padişâh Hatun'un vezir ve emîrlerini yakalayıp bağladılar. Padişâh Hatun ise hıyanetle itham edilip bulunduğu köşkten getirilip Celâlî evinde hapsedildi. Ertesi gün Gerduçin büyük bir ihtişam ve merasimle Kirmân kapılarından geçip, tahta oturduktan sonra Padişâh Hatun'u hıyanetle itham etti ve Baydu Han'a durumu bildiren elçiler gönderdi. Daha sonra Gerduçin, Padişâh Hatun'u da yanına alarak Kasr-ı Zerd (veya Kûşk-i Zerd)'e⁴⁴ doğru yola koyuldu. Her ikisi de Yaylak'ta Baydu Han'dan gelecek fermanı beklediler. Şâh Âlem'in etkisiyle Baydu istenen fermanı verdi. Bu ferdandan sonra birkaç kişi Padişâh Hatun'un çadırına girip onu öldürdüler ve naaşını orada bulunan Müşkin⁴⁵ (veya Müskin) köyüne gömdüler (Şabân 694/Haziran-Temmuz 1295)⁴⁶. Daha sonra Padişâh Hatun'un naaşı Kirmân tahtına oturan Haccâc Sultan'ın (Siyurgatmış'ın kardeşi) oğlu Muzafereddîn Muhammed Şâh tarafından buradan alınıp Kirmân şehrine Terken Hatun'un medresesine defnedildi.⁴⁷

Böylece anne ve babası hükümdar olan ve iki İlhanlı İmparatoru'na eşlik eden Kutlug hanedanı hükümdarı Padişâh Hatun kardeş katili olmanın cezasını hayatıyla ödemiş oldu. Fakat onun öldürülmesine ferman çıkaran Baydu'ya da kısa bir süre sonra aynı sonuç reva görüldü.

6. Padişâh Hatun'un Şahsiyeti ve Şiirlerinden Derlemeler

Bütün kaynaklar ve bütün eski tarihler Padişâh Hatun'un vasıflarını adeta elbirliği ile hemen hemen şu yolda anlatırlar: Türlü faziletlerle süslenmiş bulunan iyi huylu güzel bir kadındı. Her zaman adaletle iş görürdü.

⁴³ Nâsireddîn Münşî Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 75-76; Ali Han Vezîri, *Târih-i Kirmân*, C. I, s. 464-465; Mîrhond, *Ravzatu's-safa*, s. 731; *Târih-i Şâhî Karâhutâyân-i Kirmân*, s. 81; Hâfiz-ı Ebrû, *Coğrafya-yı Hâfiz-ı Ebrû*, C. III, s. 81; *Yâddâştây-i Kazvîni*, C. III, s. 247-148; krş. Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler*, s. 139-140.

⁴⁴ Kasr-ı Zerd: İsfahân ile Şîrâz arasındaki bir yerleşim yerinin ismidir. Bkz. Ali Han Vezîri, *Târih-i Kirmân*, C. I, s. 465-466, dipnot 95; Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler*, s. 143, dipnot 161.

⁴⁵ Müşkin: Kasr-ı Zerd'e bağlı bir köydür. Bkz. Bahriye Üçok *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler*, s. 143, dipnot. 161.

⁴⁶ Nâsireddîn Münşî Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 76-77; Hâfiz-ı Ebrû, *Coğrafya-yı Hâfiz-ı Ebrû*, C. III, s. 81-82; Mîrhond, *Ravzatu's-safa*, s. 731; Hondmîr, *Târih-i Habîbü'l-siyer*, C. III, s. 27; *Târih-i Şâhî Karâhutâyân-i Kirmân*, s. 81-82; Abbas İkbâl, *Târih-i Moğol*, s. 417; *Yâddâştây-i Kazvîni*, C. III, s. 248.

⁴⁷ Nâsireddîn Münşî Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 77; Hâfiz-ı Ebrû, *Coğrafya-yı Hâfiz-ı Ebrû*, C. III, s. 82; Mîrhond, *Ravzatu's-safa*, s. 731.

Kirmân tahtına oturunca âlimlere ve fazıllara ilgi gösterip onların durumlarını düzeltmeye çalıştı. Yaradılışının güzelliği, nezaketi ve yüksek istidatları onu hem kendi devrinde, hem de kendinden sonra gelenler arasında ebedi kıldı. O çok iyi bir hattattı. Ayrıca edebi üslûba sahip bir yazardı. Bütün bunlardan başka eski şiir dergilerini süsleyen mahirane şiirleri ve kendi eliyle yazdığı tezhiplerle de süslediği eşsiz Kur'an-ı Kerim'leri devrin önemli kitaplarında yer almaktaydı⁴⁸.

Daha önceki bilgilerde de anlattığımız gibi Padişâh Hatun; iyi bir hattat olmasının yanında edebî üsluba sahip bir şairdi. Padişâh Hatun yazmış olduğu şiirlerde mahlas olarak Hasan Şâh isminin yanında Lâle Hatun mahlasını da kullanmıştı. Nitekim Âteşgede-i Âzer'de, Padişâh Hatun, Lâle Hatun şeklinde zikredilmiş ve hayatı ile şiirleri hakkında özet bilgiler aktarılmıştır⁴⁹.

Onun muhtelif kaynaklardan derlediğimiz şiirleri:

هر چند که فرزندانگ سلطانم یا میوه بستان دل ترکانم
مخندم از اقبال و سعادت لیکن می گریم ازین غربت بی پایانی⁵⁰

Her ne kadar, ulu sultanın çocuğu

Ve Terken'in gönül bahçesinin meyvesi olduğum için

İkbal ve saadetten görünüşte gülüyorsam da

Bu sonsuz gurbet yüzünden içim ağlıyor.

آن روز که در ازل نشانش کردند آسایش جان بیدلانش کردند
دعوی لب چون شکر ت کرد نبات⁵¹ ز آنرودوسه سیخ در دهانش کردند⁵²

⁴⁸ Nâsireddin Münşi Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 70; Abd el-Muhammed Âyetî, *Tahrîr-i Târih-i Vassâf*, s. 166; Mîrhond, *Ravzatü's-safa*, s. 730-731; Hondmîr, *Târih-i Habîbü'l-siyer*, C. III, s. 270-271; Ali Han Vezîrî, *Târih-i Kirmân*, C. I, s. 459-462; Abbas İkbâl, *Târih-i Moğol*, s. 418; krş. Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler*, s. 143-144.

⁴⁹ *Lutf Ali Beg Âzer b. Âgâ Hân-i Begdilî, Âteşgede-i Âzer (Nîme-i Devvum), Neşr. Mîr Hâşim Muhaddis, Tahran 1378 hş., s. 446-447.*

⁵⁰ Nâsireddin Münşi Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 70; *Târih-i ŞâhiKarâhutâyân-i Kirmân*, s. 80; Abbas İkbâl, *Târih-i Moğol*, s. 418.

⁵¹ *Târih-i Güzide* (s. 534)'de bu mısra “دعوی لب چو قند او کرد نبات” şeklindedir. Bahriye Üçok (*İslam Devletlerinde Türk Nâibeler*, s. 145) ise bu mısra ve devamındaki mısrayı “دعوی لب نگار می کرد نبات ز آن دو سه سیخ در دهانش کردند” şeklinde yazmıştır. Ancak Üçok'un makalesinde, bizim yazdığımız şekilde yazılmıştır. Bkz. Bahriye Üçok, *Kirman'da Müslüman Kutlug Devletinde İki Kadın Hükümdar*, s. 95.

⁵² Nâsireddin Münşi Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 70; Hamdullâh Mustevfi, *Târih-i Güzide*, s. 533-534; *Târih-i ŞâhiKarâhutâyân-i Kirmân*, s. 80; Ali Han Vezîrî, *Târih-i Kirmân*, C. I, s. 460; Hidayet Rızâ Kulihân, *Mecmau'l Fusaha*, C. I, Neşr. Mezâhir Musaffâ,

Ezelde onu vücuda getirmek istedikleri gün
 Âşıkların ruhuna sükûnet vermek için yaratmışlardır
 Nebat-ı şeker sevgilinin dudaklarının tatlılığını iddia ettiği zaman
 Bu yüzden onun ağzına iki üç tıkaç tıkadılar.

سیبی که ز دست تو نهانی رسم⁵³ زو بوی حیات جاودانی رسم
 چون نار دلم بخندد از شادی آن کز دست و کف دوستگانی رسم⁵⁴

Senin elinden gizlice bana ulaşan elmadan
 Ebedî hayatın kokusunu duyuyorum
 Senin elin ve avucundan bana dostluk hatırası geldiği için
⁵⁵Duyduğum sevinçten gönlüm nar gibi açılır.

من آن زنم که همه کار من نکو کاریست بزیر مقنعه من بسی کله داریست
 بهر که مقنعه بخشم از سرم کوید چه جای مقنعه تاج هزار دناریست⁵⁶

Ben o kadını ki bütün işlerim hayır işleridir
 Benim başörtümün altında kuvvetli bir taç vardır
 Her kimseye başımdaki örtüden bir tane hediye edersem
 O bunun bin dinârlık bir taç olduğunu söyler

نه هر زنی بدو گز مقنعه است کد بانو نه هر سری بکلاهی سزای سر داریست
 من آن شهیم ز نژاد شهان الغ سلطان⁵⁷ ز ما برند اگر در جهان جهاندار است⁵⁸

Her kadın bir iki arşın bez örtmekle hanımefendi olmaz
 Her başta bir külahla serdarlığa layık olmaz

Tahran 1382 hş., s. 150; Ali Ekber-Müşir Selimî, *Zenân-i Sohenver*, C. I, Tahran 1335 hş., s. 59; Abbâs İkbâl, *Târîh-i Moğol*, s. 418.

⁵³ *Târîh-i Moğol* (s. 418)'da bu ve sonraki mısralar "می رسم" şeklinde yazılmıştır.

⁵⁴ *Târîh-i Şâhi Karâhutâiyân-i Kirmân*, s. 80; Ali Ekber-Müşir Selimî, *Zenân-i Sohenver*, C. I, s. 59; Abbâs İkbâl, *Târîh-i Moğol*, s. 418.

⁵⁵ Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler*, s. 144-145.

⁵⁶ Nâsireddîn Münşî Kirmânî, *Simtü'l-ulâ*, s. 70; *Târîh-i Şâhi Karâhutâiyân-i Kirmân*, s. 76; Ali Han Vezîrî, *Târîh-i Kirmân*, C. I, s. 460; Hidayet Rızâ Kulîhân, *Mecmau'l Fusaha*, C. I, s. 150; Ali Ekber-Müşir Selimî, *Zenân-i Sohenver*, C. I, s. 57; Abbâs İkbâl, *Târîh-i Moğol*, s. 418.

⁵⁷ *Târîh-i Şâhi Karâhutâiyân-i Kirmân*, (s. 77, dipnot 2) ve *Târîh-i Moğol* (s. 418)'da bu mısra "حسن شهیم ز نژاد قارا الغ سلطان" şeklindedir.

⁵⁸ Nâsireddîn Münşî Kirmânî, *Simtü'l-ulâ*, s. 70-71; *Târîh-i Şâhi Karâhutâiyân-i Kirmân*, s. 76; Ali Han Vezîrî, *Târîh-i Kirmân*, C. I, s. 460; Abbâs İkbâl, *Târîh-i Moğol*, s. 418.

Ben uluğ sultan gibi Padişâhlar soyundan gelmiş bir şahım
Eğer dünyada bir saltanat varsa o ancak bizim saltanatımızdandır.

بر لعل که دید هرگز از مشک رقم یا غالیه بر نوش کجا کرد ستم
جانا اثر خال سیاه بر لب تو تاریکی و آب زندگانیت به هم⁵⁹

Yakut üzerine miskten bir yazı kim görmüş?

Gâliye⁶⁰ hayat çeşmesine nerede zulmetti?

Sevgilim dudağının üstündeki siyah ben

⁶¹Karanlık ve âb-ı hayat ikisi bir yerde toplanmış gibidir.

همیشه باد سرزن بزیر مقتعه که تار و پود وی از عصمت و نکوکاریست⁶²

Bir kadının başı daima ismet ve insaniyet ipliklerinden örülmüş bir
perde altında olsun.

من اگر توبه زمی کرده ام ای سر و سهی تو خود این توبه نکردی که مرا می ندهی

(من) بس غصه که از چشمه نوش تو رسید تا دست من امروز بدوش تو رسید

در گوش تو دانه‌های در می بینم آب چشمیم مگر بگوشی تو رسید⁶³?

Ben her ne kadar şarap içmeye tövbe ettiysem de ey servi boylu

Sende şarap vermeye tövbe etmedin ya!

Bugün benim elim senin omzuna değinceye kadar

Senin dudaklarının hasretinden neler çektim.

Senin kulaklarındaki küpelerde inci taneleri görüyorum

⁶⁴Bunlar sakın benim gözyaşlarım olmasın?

⁵⁹ Hondmîr, *Târih-i Habîbü'l-siyer*, C. III, s. 271; Hamdullâh Mustevfi, *Târih-i Güzide*, s. 533; Muineddîn Netenzi, *Târih-i Mülûk-i Şebânkâra*, s. 27; Ali Han Vezîri, *Târih-i Kirmân*, C. I, s. 460; Hidayet Rızâ Kulihân, *Mecmau'l Fusaha*, C. I, s. 150; Ali Ekber-Müşîr Selimî, *Zenân-i Sohenver*, C. I, s. 65.

⁶⁰ Eskiden yapılan, misk ve amber karıştırılmış siyah saç boyası. Bkz. Mehmet Kanar, *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2008, s. 989.

⁶¹ Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler*, s. 146; aynı müellif, Kirman'da Müslüman Kutlug Devletinde İki Kadın Hükümdar", s. 97.

⁶² Hondmîr, *Târih-i Habîbü'l-siyer*, C. III, s. 271; krş. Ali Han Vezîri, *Târih-i Kirmân*, C. I, s. 460, dipnot 84.

⁶³ *Târih-i Şâhî Karâhutâiyân-i Kirmân*, s. 81; Ali Han Vezîri, *Târih-i Kirmân*, C. I, s. 462, dipnot 86; *Begdilî, Âteşgede-i Âzer (Nîme-i Devvum)*, Neşr. Mîr Hâşim Muhaddis, Tahrân 1378 hş., s. 447; Ali Ekber-Müşîr Selimî, *Zenân-i Sohenver*, C. I, s. 58.

⁶⁴ Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler*, s. 147; aynı müellif, Kirman'da Müslüman Kutlug Devletinde İki Kadın Hükümdar", s. 97.

جمال سایه خود ز آن دریغ می دارم⁶⁵ ز آفتاب که او شهر کرد بازار بست
درون پرده عصمت که تکیه کاه من است مسافران صبا را گذار بدشوار بست⁶⁶

Serseri olan güneşten gölgemin güzelliğini korumak için
İsmet perdesi altında yaşıyorum.

Benim sığınmış olduğum ismet perdesinin altından
Saba rüzgârı yolcularının (esintilerinin) bile geçmesi mümkün değildir⁶⁷.

Padişâh Hatun hakkında söylenmiş ve kaynaklarda yazılmış bir
methiyede de şu mısralar bulunmaktadır:

اگر صدبار دیگر دستنراز سرگیر ندور انجهانرا
همایون پیگر نفر خنده فالخجسته طالعز بیاخصالی
بز بیوفرا و بر تحتشاهنخواهد دید چشم پادشاهی⁶⁸

Eğer devran-ı cihanın destanını yeniden yüz defa anlatmaya başlasalar
hümayun görünüşlü, uğurlu, fallı, beğenilmiş tâlîli, süslü hasetli, süs ve
haşmeti ile şahlık tahtında onun gibisini padişahlık gözü görmeyecektir⁶⁹.

Şiirlerin Türkçe çevirileri birkaç düzenleme dışında Bahriye Üçok'un
daha önce de bahsettiğimiz kitap ve makalesinden alınmıştır.

Sonuç

Kutlughanlılar; Padişâh Hatun zamanında İlhanlılarla kurdukları
siyasi ilişkilerin sonucunda hâkimiyet sahasını, Kirmân'dan Hürmüz
tarafına kadar genişletmişti. Bu duruma neden olan en büyük etken ise
İlhanlılarla kurulan güçlü siyasi ilişkilerdi. Ayrıca bu duruma bağlı olarak
Padişâh Hatun'da annesi Kutlug Terken Hatun gibi Kirmân'ın sosyo-
ekonomik işlerini düzene koymuş, âlimleri ve zanaat erbabı kimseleri himaye
etmişti.

Padişâh Hatun'un da saltanat dönemi selefleri gibi iktidar
mücadelesiyle geçmişti. Bu taht mücadeleleri sonucunda Padişâh Hatun üvey
kardeşi Siyurgatmış'ı öldürüp Kirmân tahtına oturmuştu. Ancak kısa bir süre

⁶⁵ *Târîh-i Şâhî Karâhtâiyân-i Kirmân* (s. 77) ve *Târîh-i Kirmân* (C. I, s. 460)'da bu
mısra "جمال طلعت خود را دریغ میدارم" şeklinde yazılmıştır.

⁶⁶ *Begdîlî, Ateşgede-i Âzer (Nîme-i Devvum)*, s. 446; Bahriye Üçok, *İslam
Devletlerinde Türk Nâibeler*, s. 147; aynı müellif, Kirman'da Müslüman Kutlug
Devletinde İki Kadın Hükümdar", s. 97.

⁶⁷ Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler*, s. 147.

⁶⁸ Nâsireddîn Münşî *Kirmânî, Sımtü'l-ulâ*, s. 70; Ali Ekber-Müşîr Selimî, *Zenân-i
Sohenver*, C. I, s. 58.

⁶⁹ Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler*, s. 149.

sonra kendisi de aynı akıbete uğramıştı. Nitekim Padişâh Hatun; Siyurgatmış'ın eşi Gerduçin Kirmân tahtından indirilmiş ve daha sonra onun tarafından öldürülmüştür. Padişâh Hatun'un ölümünden sonra Kirmân tahtına geçen kişiler pek bir varlık gösteremediler. Bunun sonucunda Kirmân hâkimiyeti Olcaytu tarafından bu hanedandan alınmış ve buraya Melik Nâsireddîn Muhammed b. Burhan vali olarak tayin edilmiştir. Bu durum Kutlughanlıların Kirmân'daki hâkimiyetlerinin sonu olacaktı.

Kaynakça

- ÂŞTİYÂNÎ, Abbâs İkbâl, *Târih-i Moğol*, Tahran 1387 hş.
- DALKESEN, Nilgün, "İlhanlı Hanedanlığı'nda Siyaset ve Kadın" *Ortaçağda Kadın*, Editör, Altan Çetin, Lotus Yayınları, Ankara 2011.
- EKBER, Ali- SELİMÎ, Müşir, *Zenân-i Sohenver*, C. I, Tahran 1335 hş.
- GENÇTÜRK, Cihan, "Kutlughanlılar'da Kadın Bir Nâibe: Kutlug Terken Hatun", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt. 5, Sayı: Ek Sayı, Aralık 2016, ss. 97-112.
- GregoryAbû'l FARAC (Bar Hebraeus), *Abû'lFarac Tarihi*, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), C. II, TTK Basımevi, Ankara 1999.
- Hâfiz-i EBRÛ, *Coğrafya-yı Hâfiz-i Ebrû*, Neşr. Sadık Seccâdi, C. III, Tahran 1375 hş.
- Hamdullâh Mustevfi-i KAZVÎNÎ, *Târih-i Güzide*, Neşr. AbdülhüseynNevâ'i, Tahran 1364 hş.
- Hidayet Rızâ KULÎHÂN, *Mecmau'l Fusaha*, C. I, Neşr. Mezâhir Musaffâ, Tahran 1382 hş.
- HONDMÎR, *Habîbü'l-siyer fî Ahbâri Efrâdi'l-beşer*, C. III, Neşr. Muhammed Debîr Siyakî, Tahran 1370 hş.
- Kadı Ahmed Gaffârî-i KAZVÎNÎ, *Târih-i Cihan Âra*, Kitâb Furûşî-i Hâfiz, Tahran 1338 hş.
- KAZVÎNÎ, Muhammed, *Yâddâştây-i Kazvîni*, C. III, Neşr. İreç Âfşâr, Tahran 1363 hş.
- Lutf Ali Beg Âzer b. Âgâ Hân-i BEGDİLÎ, *Âteşgede-i Âzer (Nîme-i Devvum)*, Neşr. Mîr Hâşim Muhaddis, Tahran 1378 hş.
- MERNİSSÎ, Fatıma Hanım Sultanlar (İslâm Devletlerinde Kadın Hükümdarlar), (Çev. M. Ali Kayabol-Filiz Nayır), Cep Kitapları Yayınları, İstanbul 1992.
- MÎRHOND, *Ravzatu's-safâ fî Sîretî'l-enbiyâve'l-Mülûkve'l-Hûlefâ*, Neşr. Abbâs Zeryâb, Tahran 1358 hş.

- Muhammed b. Ali b. Muhammed ŞEBANKÂREÎ, *Mecmau'l Ensâb*, Neşr. Mîr Hâşim Muhaddis, Tahran 1373 hş.
- Muineddîn NATANZÎ, *Müntehabü't Tevârih-i Muîni*, Neşr. Pervîn İstehri, Tahran 1383 hş.
- , *Târih-i Mülûk-i Şebânkâre (Müntehabü't Tevârih-i Muîni "Anonim-i İskender"*, Neşr. Joan Aubin, Tahran 1336 hş.
- Nâsireddîn Münşî KİRMÂNÎ, *Simtü'l-ulâ li'l-Hazreti'l-'ulyâ, der Târih-i Karâhitâyân-i Kirmân*, Neşr. Abbâs İkbâl Âştîyânî, Tahran 1328 hş.
- Reşîdüddîn FAZLULLAH, *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısım)*, (Çev. İsmail Aka-Mehmet Ersan-Ahmad Hesamipour Khelejani) TTK Basımevi, Ankara 2013.
- SPULER, Bertold, *İran Moğolları*, Çev. Cemal Köprülü, TTK Basımevi, Ankara 2011.
- Târih-i Şâhî Karâhitâyân-i Kirmân* (Anonim), Neşr. Bâstânî-i Pârîzî, Tahran 1379 hş.
- TAŞAĞIL, Ahmet, "Kutlukhanlılar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXVI, Ankara 2002.
- ÜÇOK, Bahriye, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler ve Kadın Hükümdarlar*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2011.
- "Kirman'da Müslüman Kutlug Devletinde İki Kadın Hükümdar", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. IX, S. 81, Ankara 1961, ss. 81-98.

